

OLE FELDBÆK: Den lange fred – 1700-1800. Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie bd.9. København, Gyldendal og Politiken 1990, 383 s., ill.

Gyldendals og Politikens nye store Danmarkshistorie adskiller sig på mange områder fra de foregående værker i genren. Det gælder også bind 9 om 1700-tallets historie, der er forfattet af professor Ole Feldbæk.

I et indledende afsnit lægger forfatteren kortene på bordet og skriver, at historikerne til enhver tid vil være påvirket af, hvad de og deres samtid betragter som drivkræfterne bag den historiske udvikling. For sit eget vedkommende har Ole Feldbæk i det foreliggende bind valgt at lægge hovedvægten på samfundets sociale sammensætning og udviklingen i produktionsstrukturen. Formålet hermed er at »se og forstå 1700-tallets mennesker i et langt og sejt udviklingsforløb, der grundlæggende bestemte deres liv og muligheder, men som de ikke selv magtede at overskue og forstå« (s.14). Derimod er personskildringer og omtale af såkaldt markante begivenheder bevidst nedtonet.

Med denne opprioritering af de materielle vilkår og muligheder er der lagt op til en anderledes beskrivelse af Danmarks historie i 1700-tallet, end det har været tilfældet i de tidligere værker om emnet. Lad det være sagt med det samme, at der er tale om en forfriskende nyskabelse, hvor det er lykkedes forfatteren på en overbevisende måde at give læseren et klart indtryk af de lange linjer og de drivende kræfter i periodens historie. Hertil kommer et livfuldt sprog med gode beskrivelser af landskabet, produktionsformer m.m. I et oversigtsværk må man nødvendigvis bruge den brede pensel, men forfatteren har iblandet mange fine strøg, der aftegner præcise og skarpe konturer, som røber et solidt kendskab til stoffet. Et lille men sigende eksempel på de skarpe iagttagelser er omtalen af de talrige stengærder, der dukkede frem i kølvandet på landboreformerne som et ydre udtryk for de nye selvejerbønders ejendomsret. De mange gode eksempler og velvalgte citater giver teksten et frisk pust. Det er med til at gøre bogen underholdende, hvilket er nok så vigtigt for en Danmarkshistorisk fremstilling, der henvender sig til et bredt publikum.

Bogen er opdelt i to hoveddele med overskrifterne »det gamle samfund« og »det nye samfund«. Betegnelserne kunne for så vidt bruges ved behandlingen af flere andre tidsperioder, men understreger i dette bind først og fremmest den grundlæggende ændring af det danske landbosamfund, som skete i anden halvdel af 1700-tallet. Opdelingen er dog af gode grunde ikke helt strikt, da flere af de forhold, som er skildret under omtalen af »det gamle samfund« også havde gyldighed i resten af

århundredet. Det gælder bl.a. en god del af den Danmarksbeskrivelse, der findes i bogens første 100 sider.

Selv om personskildringerne er bevidst nedtonet, giver forfatteren et mere nuanceret – og forekommer det anmelderen mere rimeligt – billede af den i tidligere fremstillinger så forkætrede Christian 6. Hertil kommer også en udmærket omtale af enevældens magtgrundlag.

Som nævnt er hovedvægten lagt på den materielle og sociale udvikling. Af gode grunde spiller landbruget og livet på landet her en fremtrædende rolle i fremstillingen. Forfatteren gør her udmærket brug af de sidste årtiers forskning på området og bringer hermed meget nyt sammenlignet med de tidligere store Danmarkshistorier. I bogen gøres der således op med myten om det ineffektive danske landbrug i tiden før landboreformerne. Istedet konkluderer forfatteren, at det gamle landbrug både var rationelt og funktionsdygtigt. Det var ikke modgang, men medgang i form af den langvarige højkonjunktur, der satte ind ved midten af 1700-tallet, som fik det gamle landbrug til at krakelere. Endvidere bliver der sat et spørgsmålstegn ved hvor snærende bønderne egentlig følte stavnsbåndet samtidig med, at der bliver pillet ved tidligere tiders opfattelse af godsejerne som landbrugere. Tilsvarende er der en fyldig og god omtale af landboreformerne og deres forløbere. Det understreges, at udviklingen allerede var godt i gang, da regeringen greb ind i processen med sin lovgivning. Det er i den forbindelse ikke reformerne fra oven, men viljen fra neden til at udskifte jordene, som forfatteren særlig hæfter sig ved. Samtidig bliver læseren gjort opmærksom på, at reformerne skete på husmændenes bekostning.

Foruden den indgående skildring af landbrugets udvikling, der er en grundpille i fremstillingen, er der også flere afsnit om handel, kompagnier og kolonier. Derimod er omtalen af industri og håndværk yderst kortfattet og for utilstrækkelig.

Det er uheldigt, da industripolitikken netop fra midten af 1730'erne og i resten af det århundrede, som bogen omhandler, indtog en central rolle i regeringens merkantilistiske erhvervspolitik. Mens handlen stort set fik lov til at sejle »sin egen sø« – hvad den også kunne – søgte regeringen med alle midler at fremme den hjemlige produktion af færdigvarer. Efter oprettelsen af Kommercekollegiet i 1735 tilstræbte regeringen nu for første gang en helhedsløsning, der skulle sikre såvel den nødvendige ekspertise (indkaldelse af udenlandske manufakturister), driftskapital (Kurantbanken, direkte tilskud), som afsætning (Klædehallen, importforbud og toldforhøjelser). I modsætning til de tidligere forsøg lykkedes det da også at få en betydelig industriel produktion i gang, der kom til at sætte sig tydelige spor i København.

Flere af disse regeringstiltag nævnes ikke. F.eks. havde der været lejlighed til i kapitlet om »Danmark og Europa« s. 188-195 – der i sig selv er et godt udblik – at nævne de mange indkaldte manufakturer. Tilsvarende burde der også have været nogle eksempler på fabriksfliden og en omtale af de personer, der var beskæftiget hermed. Manglen heraf springer i øjnene, når man sammenligner med den fyldige omtale, som landbruget og handlen får, og ikke mindst fordi forfatteren som nævnt i indledningen i sit bind bevidst ønsker at skildre det danske samfunds sociale sammensætning og udviklingen i produktionsstrukturen.

I småtingsafdelingen skal nævnes, at det første kommercekollegiums virksomhed ganske rigtig blev bremset af Skånske Krig 1676-79. Men forfatteren glemmer, at det var nok så levende i 1680'erne, hvor det var arkitekten bag det store merkantilistiske fremstød, som prægede dette årti. Tilsvarende er der ikke overensstemmelse mellem billedteksten s. 142 og teksten s. 144. Det første sted står der, at Karl 12. forlod Tyrkiet i 1714 – det andet sted, at det skete i 1715.

I geografisk henseende har Ole Feldbæk lige som flere andre historikere fra det »gamle land« bevidst trukket grænsen op ved Kongeåen og koncentreret sin Danmarkshistorie om kongeriget bestående af Nørrejylland og øerne. Bortset fra den meget korte omtale af hertugdømmerne i afsnittet om helstaten er de sønderjyske forhold kun nævnt nogle få steder. At det er sket sporadisk fremgår af side 75, hvor signaturerne på kortet giver læseren det indtryk, at midtlandet og østkysten i Nordslesvig var »uopdyrket« i 1700-tallet!

Forfatterens afgrænsning af stoffet er helt legal, men det skal ikke nægtes, at den kan vække irritation blandt sønderjyske læsere. Landsarkivar Hans H. Worsøe har da også i Sønderjysk Månedsskrift anfægtet Feldbæks manglende omtale af de sønderjyske forhold, der affødte et svar fra forfatteren samme sted.

Det er ikke tanken her at gå nærmere ind i denne debat. Men den efterlader det mere principielle spørgsmål om, hvem historikerne skriver Danmarkshistorie for, og hvordan man i geografisk henseende skal afgrænse sin fremstilling.

Sønderjylland har det med billedligt talt at gå ind og ud af Danmarkshistorien afhængig af, hvilken periode den enkelte forfatter beskæftiger sig med. Ingen vil anfægte, at Sønderjylland i vikingetid og middelalder spiller en stor rolle for forståelsen af den politiske udvikling i det øvrige Danmark og dermed indtager en tilsvarende placering i fremstillingerne. Det samme gør sig uden diskussion gældende i bind om det 19. og 20. århundredes Danmarkshistorie. I en overordnet sammenhæng er det derfor utilfredsstillende, at den mellemliggende periode – og

især 1700-tallet – bliver så stedmoderligt behandlet, da læseren herved taber tråden i værket og ikke har de rette forudsætninger for at forstå omtalen af tiden efter 1830. Hertil kommer, at en moderne skildring af 1700-tallets Danmarkshistorie ifølge anmelderens mening gerne skulle henvende sig til alle danskere inden for den nuværende statsgrænse, hvoraf en del som bekendt bor syd for Kongeåen.

Problemet kan for den her nævnte periode løses ved at indføje et særligt, mere udførligt kapitel om Sønderjylland, der omhandler de punkter, hvor forholdene i hertugdømmet adskilte sig fra kongeriget, og hvor der gøres rede for, hvad der forbandt de to områder. Derimod kan andre forhold, som er fælles for hertugdømmet og kongeriget, udmærket inddrages i den øvrige fremstilling, hvilket forfatteren da også har vist nogle ansatser til.

Spørgsmålet om den geografiske afgrænsning af et Danmarkshistorisk værk i den her behandlede periode er centralt, men man skal næppe forvente enighed herom. Holdningerne vil være forskellige – bl.a. afhængigt af, om problemet anskues fra København eller Sønderjylland.

Men selv inden for den geografiske ramme, som forfatteren har afstukket i det foreliggende bind, mangler der ihvertfald en nærmere omtale af inkorporationen i 1721. Det er ikke nok, at forfatteren s. 147 konstaterer, at »et århundredgammelt politisk mål« hermed omsider var realiseret, når læserne kun bliver spist af med nogle få linjer (s. 97 og 147) om hele denne problemstilling.

Foruden forholdet til Sverige var forholdet til Gottorp det største udenrigspolitiske problem, som Danmark stod over for i de første 20 år af den periode, som forfatteren beskæftiger sig med. Det kunne nok have fortjent en mere indgående omtale og ville også have anskueliggjort det udenrigspolitiske problem, som gottorperne udgjorde frem til mageskiftetraktaten i 1773. Hertil kommer, at det også havde været relevant med en vurdering af den betydning, som inkorporationen fik for Danmark og dens praktiske gennemførelse – eller manglen på samme.

De kritiske bemærkninger skal dog på ingen måde forklejne, at der er tale om et overmåde velskrevet, spændende og læseværdigt bind af Danmarks historie i 1700-tallet. Bogen er meget stofmættet og tegner et fremragende billede af det danske samfunds gradvise og i landskabet synlige forvandling. Som sådan lever bogen helt op til forfatterens intention om, at man skal se 1700-tallets mennesker i »et langt og sejt« udviklingsforløb, der som tiden gik på afgørende vis ændrede deres livsvilkår. Hertil kommer de mange gode illustrationer og billedtekster, som forfatteren selv er medansvarlig for, og som på fortrinlig måde supplerer teksten.

Henrik Becker-Christensen